

Зверєва Катерина Сергіївна

адвокатка, аспірантка

кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державного торговельно-економічного університету

Zvierieva Kateryna

Attorney-at-Law, Graduate Student of the

Department of administrative, financial and information law

State University of Trade and Economics

**ПРИНЦИПИ ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ ПРИ
УКЛАДЕННІ МІЖНАРОДНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ДОГОВОРІВ
PRINCIPLES OF LEGAL OBLIGATIONS OF UKRAINE WHEN
CONCLUDING INTERNATIONAL TRADE AGREEMENTS**

Анотація. В латинській мові є слово «*principium*», яке в перекладі означає початок, основу. Закономірно, що даний термін активно використовують у науці, зокрема юридичній, де він означає вихідне положення наукової системи, також особливість, що покладено в основу створення чого-небудь [1]. У даній статті відображено принципи міжнародних торговельних договорів, що укладаються країнами, як суб'єктами міжнародно-торговельних відносин.

Мною було досліджено близько 100 міжнародних торговельних домовленостей України у сфері торгівлі та економічного співробітництва, в результаті чого зроблено висновок про характер та особливості цих відносин. Саме вони були окреслені мною у наступних принципах, яких державам необхідно дотримуватися при укладенні міжнародних торговельних договорів, а саме принципи: добровільності, обов'язковості

взятих на себе зобов'язань, суверенної рівності, добросовісності виконання, однакового розуміння взаємних зобов'язань, справедливості. Я переконана, що зазначені вище основи є базовими і характеризують міждержавну співпрацю не залежно від їх зовнішньо-політичних курсів кожної окремої країни.

Взяття за основу визначених статтею принципів дасть можливість не лише науковцям здійснювати в подальшому якісний аналіз міжнародних торговельних договорів України, а й представникам делегацій коректно укласти угоди, з метою мінімізації ризиків невиконання договірними сторонами тих чи інших частин домовленостей. Вважаю, що нижченаведене дослідження є беззаперечно актуальним в умовах євроінтеграції та тісної торговельної співпраці нашої держави з іншими суб'єктами міжнародного публічного права.

Ключові слова: міжнародний договір, держава, міжнародна торгівля, торговельна війна, міжнародне право, міжнародні відносини, євроінтеграція.

Summary. In the Latin language there is the word "principium", which in translation means the beginning, the basis. It is natural that this term is actively used in science, in particular legal, where it means the initial position of a scientific system, as well as a peculiarity that is the basis for creating something [1]. This article reflects the principles of international trade agreements concluded by countries as subjects of international trade relations.

I researched about 100 international trade agreements of Ukraine in the field of trade and economic cooperation, as a result of which a conclusion was drawn about the nature and peculiarities of these relations. They were outlined by me in the following principles, which states must adhere to when concluding international trade agreements, namely the principles of: voluntariness, binding obligations, sovereign equality, good faith performance, equal understanding of

mutual obligations, justice. I am convinced that the above-mentioned foundations are basic and characterize interstate cooperation regardless of the foreign policy courses of each individual country.

Taking the principles defined in the article as a basis will enable not only scientists to carry out a qualitative analysis of international trade agreements of Ukraine in the future, but also representatives of delegations to correctly conclude agreements in order to minimize the risks of non-fulfillment of certain parts of the agreements by the contracting parties. I believe that the following study is undeniably relevant in the context of European integration and close trade cooperation of our state with other subjects of international public law.

Key words: *international agreement, state, international trade, trade war, international law, international relations, European integration.*

Постановка проблеми. Україна, як і кожна держава цивілізованого світу, є учасником міжнародних відносин. Запорукою виконання домовленостей у межах таких відносин, в тому числі і торговельних, є їх формалізація шляхом укладення міжнародних договорів. Основою цього процесу для України є принципи правових зобов'язань при укладенні домовленостей у сфері торгівлі. На сьогодні дане питання досліджують не часто, беручи за основу відносин виключно базові принципи міжнародного права. Проте міждержавні торговельні відносини також мають власні засади, які заперечувати ми не можемо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Сьогодні науковці говорять про важливість принципів міжнародного права, проте мало хто виокремлює спеціальні принципи, які стосувались би конкретних сфер відносин. Так, В.Ф. Опришко окреслював їх згідно з документами Конференції ООН з торгівлі і розвитку 1964 року [2, с. 263-264], натомість О.О. Мережко конкретизував принципи, що стосуються права міжнародних договорів керуючись приписами Віденської конвенції 1969 року [3, с. 213-

214]. В даній публікації мною запропоновано власні розроблені принципи, які актуальні для правових зобов'язань України у сфері договорів міжнародної торгівлі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Виокремити та сформулювати принципи правових зобов'язань України при укладенні міжнародних торговельних договорів.

Виклад основного матеріалу. Одним з основних елементів євроінтеграції та співпраці між Україною та іншими державами є укладення міжнародних торговельних договорів, які супроводжуються міжнародними зобов'язаннями. Важливою передумовою виконання останніх є дотримання принципів міжнародного права.

Вироблений комплекс основних принципів міжнародного права поєднав, організував та підпорядкував попередньо розрізнені групи норм. Міжнародне право, як вірно зауважив В.Е. Теліпко, «перестало бути виключно диспозитивним, з'явився комплекс імперативних норм (*jus cogens*). Тобто загальновизнаних норм, у яких держави не мають права відходити навіть за взаємною згодою [4, с. 3]». Так крок за кроком вибудовується міжнародне договірне право, що, безумовно, є ознакою зрілої правової системи. Остання в своїй основі має систему права, що складається з сукупності норм, принципів та інститутів.

Широкова-Мурараш О.Г. помітила, що науковці-міжнародники «ототожнюють поняття "норма" і "принципи"». Дослідниця посилається на тезу професора В.Г. Буткевича, що будь-який «загальновизнаний принцип міжнародного права є загальновизнаною нормою, але не кожна загальновизнана норма міжнародного права є загальновизнаним принципом». Проте доцентка переконана, що «між поняттями "принципи" і "норми" є достатньо суттєва різниця, зокрема, поняття "принцип" можна розглядати як основоположна, вихідна правова ідея, положення, тоді як «норма» - загальнообов'язкове правило» [5, с. 132-133].

На мою думку, норма є базовою одиницею, яка використовується для однозначного тлумачення правил поведінки у подібних або ідентичних ситуаціях. Тому у доктрині ведуться суперечки щодо того чи можна вважати нормами міжнародного права пункти укладених договорів, зокрема у сфері міжнародної торгівлі, які закріплюють та регулюють лише конкретні випадки і часто між обмеженим колом суб'єктів? Це надзвичайно актуально в розрізі мого дисертаційного дослідження, оскільки міжнародні торговельні договори часто мають окреслений предмет та чітко визначене коло учасників, на яких покладаються відповідні зобов'язання. Також специфіка таких індивідуальних норм в тому, що більшість з них містили лише диспозицію, а от механізми вирішення спорів визначаються виходячи з базових (основних) принципів міжнародного права. У моїх публікаціях неодноразово звучала пропозиція впровадження договірної врегулювання шляхом конкретних механізмів відповідальності, шляхом відображення їх в угоді, як у документі, який висвітлює домовленість та волевиявлення сторін. Проте, не можна не згадати, що міжнародно правові відносини в сфері торгівлі можна віднести до категорії живого права, яке має певний рівень свободи.

Повернемося, до більш фундаментальних категорій – інститутів. Так, професор Баймуратов М.О. окреслив «такі інститути міжнародного права, як інститут міжнародного визнання, інститут правонаступництва стосовно договорів, інститут міжнародної відповідальності й інші». В розділі даного дослідження ми особливу увагу приділяємо інституту міжнародних зобов'язань. Дослідник вказував, що «усі ці елементи системи в різних сполученнях складають галузі міжнародного права, наприклад, галузь морського права, галузь дипломатичного права, галузь права міжнародних договорів, міжнародне торговельне право та інші» [6, с. 29].

Наступним, але не менш важливим, елементом правової системи є принципи. Корифеї міжнародного права вважали, що принципи - це

узагальнені норми, що відображають характерні ознаки досліджуваного явища. Вони наділені особливою політичною та моральною силою та є історично обумовленими. Відомий український вчений В.М. Корецький у своїй праці вказував «на притаманний буржуазній доктрині погляд, що “загальні принципи права” і “основні принципи права” – поняття різні, не співпадаючі» [7, с. 5].

Дослідники розмежовують принципи-ідеї (ідеї миру, співпраці, гуманізму тощо) та регіональні (двосторонні акти про принципи про безпеку, добросусідство тощо). Базовими є принципи імперативного характеру, які закріплені Статутом ООН і декларацією про принципи міжнародного права. Безумовно, існують і принципи галузей міжнародного права, зокрема, Міжнародний суд ООН неодноразово звертався до принципів морського права, маючи на увазі найзагальніші норми галузі.

Як уже зазначалося, дослідники по-різному підходять до визначення принципів, якими вважають необхідним користуватися. Так, В.Ф. Опришко писав, що «міжнародна торгівля здійснюється на основі принципів, що дістали своє закріплення у багатьох міжнародно-правових актах і, насамперед, у документах Конференції ООН з торгівлі та розвитку (Заключний акт від 15 червня 1964 р.)». Таких принципів міжнародної торгівлі чотирнадцять, а саме:

- 1) повага до «принципу суверенної рівності, самовизначення народів і невтручання у внутрішні справи інших держав»;
- 2) недопущення дискримінації через належність країни до обраної нею соціально-економічної системи;
- 3) право держави на вільну торгівлю з іншими державами;
- 4) спільна мета міжнародного співробітництва, яка стимулює зміцнення мирних відносин - соціальний прогрес та економічний розвиток;
- 5) економічна політика держави (як міжнародна, так і національна) повинні спрямовуватися на досягнення міжнародного поділу праці;

6) першоосновою міжнародної торгівлі є сприяння економічному і соціальному прогресу;

7) розвиток міжнародної торгівлі залежить від доступу на іноземні ринки і цін на сировину, що експортується;

8) здійснення міжнародної торгівлі в режимі найбільшого сприяння, обмежуючи дії, що можуть завдати шкоди інтересам інших держав;

9) сприяння з боку розвинутих країн на розширення імпорту країн, що розвиваються;

10) сприяння розвитку інтеграції та різних форм економічного співробітництва між країнами, що розвиваються;

11) збільшення притоку міжнародної фінансової, технічної й економічної допомоги для поповнення експортної виручки країн, що розвиваються (для пришвидшення їх економічного зростання) зі сторони міжнародних установ і інших держав;

12) переважна частина вивільнених внаслідок роззброєння коштів повинна бути спрямована на розвиток країни, що розвиваються;

13) надання можливостей державам без виходу до моря транзиту, аби внутрішньоконтинентальне положення не впливало на зменшення конкурентної привабливості;

14) «повна деколонізація відповідно до Декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам є необхідною умовою економічного розвитку і реалізації суверенних прав країн на природні багатства» [2, с. 263-264].

В свою чергу ОО Мережко зазначав, що повний перелік принципів права відсутній. Саме тому науковець, виходячи з положень Віденських конвенцій, окреслив ті з них, які стосуються безпосередньо права міжнародних договорів, серед них: «принцип добросовісності (ст. 26, 31). принцип *pacta sunt servanda* (ст. 26), принцип неретроактивності (ст. 4, 28), принцип справедливості, принцип незловживання своїм правом, естoppel

(ст. 45), принцип відповідальності, принцип щодо "форс-мажорних" обставин (ст. 61), принцип корисної дії, *clausula rebus sic stantibus* (ст. 62), *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* (ст. 34) та ін.» [3, с. 213].

Проте, чим саме керуватися при укладенні договорів у сфері міжнародної торгівлі науковці не досліджували. Пропоную наступні принципи, яких, на мій погляд, слід дотримуватися державам, в тому числі і Україні, при взятті на себе зобов'язань в сфері міжнародної торгівлі та їх виконанні:

Добровільності – взяття на себе зобов'язань державою є актом, до якого примусити не можна, тобто добровільним. Сьогодні ілюструє, що даний принцип не завжди очевидний при прийнятті державою на себе, наприклад, боргових зобов'язань, оскільки країнами може оскаржуватися зовнішній борг, як зобов'язання, яке не відповідає національним інтересам чи ті, що зроблені під тиском країни-кредитора або міжнародної організації. Тобто під сумнівом добровільність вираження суверенної волі однієї зі сторін угоди, що зазвичай виникає після зміни влади чи політичного режиму в країні-боржнику. Наприклад, новообраний президент Еквадору в лютому 2008 року публічно оголосив про відмову країни здійснювати виплати по всім зовнішньо-економічним боргам не визнаючи їх через «аморальність». Вищезазначені дії з позиції міжнародного публічного права є не вірними, оскільки з юридичної точки зору такі зобов'язання підлягають оскарженню у визначеному порядку, а не односторонній відмові в їх виконанні.

На противагу першому принципу слід вказати принцип *обов'язковості виконання* взятих на себе зобов'язань, який впливає з принципу міжнародного права *Pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися). Відповідно до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року будь-який укладений та чинний міжнародний договір є угодою держав, а не урядів. Учасник не може посилатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору

(ст. 27). Важливо, що держава не має права до вчинення відповідних дій іншими державами чи без попереднього погодження з іншою стороною міжнародної домовленості в односторонньому порядку припиняти виконання взятих на себе зобов'язань.

Суверенної рівності – обидві держави є суверенами, та жодна з країн не може впливати на внутрішні правові норми країни-контрагента та в односторонньому порядку вимагати від партнера впровадження тих чи інших законодавчих приписів на своїй території. В той самий час, країни підписавши відповідні конвенції повинні однаково сумлінно їх дотримуватися. А будучи членами міжнародних організацій, по типу СОТ, слідувати її цінностям, правилам та ідеям.

Принцип *добросовісності виконання* закріплено в пункті 2 ст. 2 Статуту ООН: «всі члени Організації Об'єднаних Націй добросовісно виконують взяті на себе за цим Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм всім у сукупності права і переваги, які випливають із належності до складу членів Організації» [8].

Однакового розуміння міжнародного зобов'язання в сфері торгівлі кожною з договірних сторін при укладенні і виконанні умов правочину.

З попереднього принципу виникає наступний – принцип *справедливості*. Тобто у разі недотримання стороною попередніх принципів, неоднакового трактування тощо, сторони можуть звертатися до відповідних судових інстанцій.

Принципи правових зобов'язань у сфері торгівлі є фундаментом для формування принципів зовнішньоекономічної діяльності держави. Про це, наприклад, свідчать принципи зовнішньоекономічної діяльності, закріплені в ст. 2 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [9].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Важливість чіткого визначення принципів правових зобов'язань при укладенні міжнародних торговельних договорів

полягає в тому, що вони, будучи основними ідеями, на яких базуються будь-які правовідносини, допомагають окреслити межі таких відносин. Також, не можна ігнорувати той факт, що вони сприяють однаковому розумінню сторонами суті укладених домовленостей без необхідності їх дублювання в межах міжнародно-торговельного договору.

Вважаю, що перелік вищезазначених принципів є базовим і має величезне практичне значення. Зокрема, на його основі особисто я проводжу аналіз міжнародних торговельних договорів України у моєму дисертаційному дослідженні.

Резюмуючи варто зазначити, що загальні принципи міжнародного права є основою даної галузі права. Проте варто розуміти, що взаємовідносини розвиваються, відповідно вдосконалюються. Тому з'являються і специфічні принципи, які відповідають вузьким сферам, як-от: міжнародним торговельним домовленостям. Так, міжнародні торговельні відносини розвиваються, відповідно і їх базис також повинен розвиватися шляхом конкретизації. Саме тому, я пропоную власні вищенаведені принципи.

Література

1. Словник української мови : в 11 томах. 1976. Том 7. С. 693. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> (дата звернення: 26.07.2023)
2. Опришко В. Ф. Міжнародне економічне право і процес : [моногр.]. К. : Парламентське вид-во, 2014. 518 с.
3. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики : Монографія. К. : Таксон, 2002. 344 с.
4. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право : Навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В. Е. К. : Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

5. Міжнародне публічне право : Підручник / За ред. Д.М. Киценка. К. : Вид-во НАУ, 2007. 534 с.
6. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право. Х. : Одіссей, 2008. 704 с.
7. Корецкий В. М. Общие принципы права в международном праве / Корецкий В. М. ; Отв. ред. : Крылов С. Б. Киев : Изд-во АН УССР, 1957. 52 с.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. URL: http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/unc_harter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 26.07.2023)
9. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 26.07.2023).

References

1. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tomakh. 1976. Tom 7. S. 693. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> (date of access: 26.07.2023)
2. Opryshko V. F. Mizhnarodne ekonomichne pravo i protses : [monohr.]. К. : Parlamentske vyd-vo, 2014. 518 s.
3. Merezhko O.O. Pravo mizhnarodnykh dohovoriv: suchasni problemy teorii ta praktyky : Monohrafiia. К. : Takson, 2002. 344 s.
4. Telipko V. E., Ovcharenko A. S. Mizhnarodne publichne pravo : Navch. posib. / Za zah. red. Telipko V. E. К. : Tsentр uchbovoi literatury, 2010. 608 с.
5. Mizhnarodne publichne pravo : Pidruchnyk / Za red. D.M. Kytsenka. К. : Vyd-vo NAU, 2007. 534 s.
6. Baimuratov M.O. Mizhnarodne publichne pravo. Х. : Odissei, 2008. 704 s.

7. Koretskiy V. M. Obshchie printsipy prava v mezhdunarodnom prave / Koretskiy V. M. ; Otv. red. : Krylov S. B. Kiev : Izd-vo AN USSR, 1957. 52 s.
8. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii vid 26 chervnia 1945 r. URL: http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/unc_harter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (date of access: 26.07.2023)
9. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist : Zakon Ukrainy vid 16 kvitnia 1991 roku № 959-XII // Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (date of access: 26.07.2023).